

К.М. Сапежко

ХІРУРГ-ПАТРІОТ

Професор К.М. Сапежко одним із перших у світовій практиці виконав ґрунтовні наукові дослідження з проблем трансплантації слизової оболонки для лікування завороту повіки (метод Міллінгена-Сапежко), пластики повік, відновлення кон'юнктивального мішка тощо. Не можливо оминути і його плідну працю в царині хірургії шлунку та кишечнику, зокрема, він запропонував свій метод оперування пупкових гриж (операція Сапежко).

Вибір шляху

Після закінчення медичного факультету Університету Св. Володимира у м. Києві К.М. Сапежко переходить працювати ординатором у факультетську хірургічну клініку професора А.Х. Рінека й водночас консультує в хірургічному відділенні лікарні Києво-Кирилівських богоугодних закладів. Виконуючи складні операції селянам з київських передмість, Кирило Михайлович на власному досвіді переконується в тому, що для досягнення стовідсоткового успіху в боротьбі за життя людини лише теоретичних знань та практичного досвіду лікаря не достатньо. Зручний функціональний інструмент є запорукою перемоги хірурга над хворобою. Саме тоді запали йому в голову думки про нові досконалі інструменти, двопокатий операційний стіл, здатний прийняти залежно від потреби до 53 різних положень, шини і ортопедичні апарати.

Працюючи поруч з професором А.Х. Рінеком, молодий лікар свідомо сприймає переконливу віру свого шефа в силу клініки в медицині, намагається ретельно наслідувати його хірургічну техніку. Поєднуючи ординатуру в клініці з роботою прозектора оперативної хірургії та топографічної анатомії, він досконало опанує тонкощі топографічної анатомії і оперативної хірургії.

Перші наукові кроки

Уже через 2 роки після закінчення навчання на медичному факультеті університету Кирила Михайловича було обрано дійсним членом Товариства київських лікарів, у роботі якого протягом багатьох років він брав активну участь. Щонеділі товариство організувало народні медичні читання у приміщенні Думи м. Києва на та в Контрактовому домі на Подолі з метою «принести народу велику користь, пояснюючи йому елементарні відомості з правил збереження здоров'я та запобігання заражень від інфекційних хвороб». Малозабезпечені відвідували подібні читання безкоштовно, решта ж відвідувачів просвітницьких лекцій за вхід платили лише 5 коп. Перше повідомлення К.М. Сапежко (на той час йому виповнилося 30 років) було присвячене лікуванню завороту вій та верхньої повіки шляхом трансплантації лоскута слизової оболонки з губи пацієнта в інтормаргінальний простір верхньої повіки. Протягом року лікарем було зроблено 3 успішні операції, що стало підставою для висновку — пересажена слизова оболонка губи здатна прижитися і служити надійною підтримкою для краю вій під час операції трихіазу. Понад 30 повідомлень та демонстрацій К.М. Сапежко на засіданнях Товариства київських лікарів були присвячені різним проблемам, з якими стикався талановитий практикуючий лікар. Проведені ним у подальшому трансплантації слизової оболонки разом із повідомленнями на засіданнях товариства стали основою його докторської дисертації «Клінічний матеріал до питання щодо пересадки слизової оболонки». Стіни Київського університету стали свідками тріумфального захисту дисертації К.М. Сапежком. Окрім ширих вітань з боку лікарів і професорів університету, на

винуватця очікував ще й незвичний спосіб виходу із зали засідань — студенти винесли свого Кирила (так поміж собою вони називали улюбленого викладача) на руках.

І свого не цурався, і чужого навчався

Не оминула К.М. Сапежко й усталена серед тогочасних медиків традиція набиратися корисного професійного досвіду за межами батьківщини. У травні 1893 року наказом Міністерства народної освіти приват-доцента К.М. Сапежко було відраджено на рік за кордон. Вдосконалюючи свої знання в Пастерівському інституті, молодий киянин настільки захопився бактеріологією, що якоїсь миті навіть мав намір залишити хірургію та присвятити життя новій перспективній галузі медицини. Отримавши запрошення до участі в Міжнародному з'їзді лікарів, хірург прямує до м. Рима, де знайомить світову медичну наукову спільноту з власним досвідом лікування дефектів уретри шляхом пересадки слизової оболонки. Неодноразово К.М. Сапежко відвідував європейські наукові центри і під час одеського періоду свого життя. У 1905, 1906 та 1908 рр. він отримував дозвіл на закордонні відпустки для участі в з'їздах німецьких хірургів в м. Берліні. Улітку 1907 і 1913 років професор Сапежко використовує свій вакаційний час для ознайомлення з останніми західноєвропейськими медичними новаціями. Напередодні Першої світової війни, у квітні 1914 року, К.М. Сапежко брав участь в IV Міжнародному конгресі хірургів в м. Нью-Йорку.

Одеський період

Коли 1 вересня 1900 р. у Новоросійському (нині Одеському) університеті розпочав роботу новостворений медичний факультет, його декан професор В.В. Подвигоцький запропонував своєму земляку К.М. Сапежку очолити кафедру хірургічної патології. За дорученням ректора університету професора Шведова Кирило Михайлович терміново організував перебудову приміщення факультетської клініки під спеціальну хірургічну клініку. На це він поклав усі свої сили організатора, фахівця і навіть конструктора. За кошти Сапежко були придбані вітражі (Богоматір на матованому склі у фойє клініки), фортепіано тощо. Також було облаштовано величезний патологоанатомічний музей, у якому серед багатьох раритетів знаходився найдовший у світі апендикс (23 см); лабораторію для студентів і лікарів; рентгенівський та фотографічний кабінети з використанням таких нових технічних досягнень, як стереорентгенографія та кольорова фотографія.

Ще працюючи в операційній акушерській клініці Університету Св. Володимира, за підтримки свого наукового керівника професора Г. Рейна К. Сапежко опублікував статтю, у якій виклав принцип механічного способу очищення повітря в операційній. Він пропонував зрошувати струменями води повітряний простір приміщення з метою осадження бактерій з повітря. Для підтримки в приміщенні чистоти

повітря під час операції молодий учений радив нагнати в операційну кризь ватні фільтри «стерилізоване повітря», використовуючи для цього вентилятор. В одеській клініці цей асептичний ідеал хірурга було втілено в практику. Але головним для професора Сапежко була ідея широкого просвітництва, невтомне бажання прислужитися своїми знаннями народу. Український патріот професор К.М. Сапежко брав активну участь у діяльності одеської «Просвіти», заснованої в 1905 р., хоча, на жаль, проіснувала вона лише 3 роки.

Мало хто з викладачів Новоросійського університету міг змагатися з професором Сапежком як фаховий лектор. Його багаті на різноманітні дидактичні засоби лекції, неочікувані переходи від основної теми до уривчастих етюдів з незрозумілими, на перший погляд, відхиленнями, а також унікальні розбори неординарних випадків з практики лікування пацієнтів сучасники Кирила Михайловича порівнювали з музикою Вагнера: «несподівані переходи, іноді оглушливі поєднання загадкових звукових ефектів, але по закінченні гри залишається враження картини цілісної, багатой та красивої».

Викладач К.М. Сапежко надавав перевагу французькій дидактичній системі: учити спостерігати, учити бачити. «Це треба розуміти», — нерідко приказував він під час пояснення того чи іншого прояву хвороби. Систематизований виклад захворювання не цікавив Сапежко-лектора. Це можна було знайти в будь-якому підручнику. «Розуміти» недугу, «відчувати» її, пам'ятати й переживати — ось чого вимагав учитель від своїх учнів і чого намагався навчити їх.

З часу першого з'їзду російських хірургів, який відбувся в м. Москві наприкінці XIX ст. (28-30 грудня 1900 р.) К.М. Сапежко залишався активним учасником цих зібрань цвіту вітчизняної хірургічної науки. Сплативши до скарбниці Хірургічного товариства Російської імперії 100 рублів (немалі на той час кошти), кожний учасник з'їзду набував права пожиттєво залишатися в реєстрі товариства без подальших внесків. Усього 70 хірургів зробили подібний внесок, серед них був і К.М. Сапежко. На VI з'їзді російських хірургів у 1906 р. професора Сапежко було обрано головою з'їзду.

Коли 3 грудня 1911 р. виповнилося чверть століття професійної діяльності Кирила Михайловича, запланований на цей день бенкет на його прохання було скасовано, а гроші за ініціативою винуватця події були передані на допомогу голодуючим. Додатково сам К.М. Сапежко виділив ще 300 рублів, приєднавшись до рішення професора і студенти медичного факультету.

Суворі роки

Улітку 1914 року на європейському континенті спалахнула війна. К.М. Сапежко того ж року видає книжку з промовистою назвою «Два слова о лечении ран. Молодым товарищам, отправляющимся на поле брани». Незважаючи на невеликий обсяг цієї роботи (23 сторінки), вражаюча концентрація тезисів та рекомендацій щодо застосування арсеналу військово-польової хірургії, поза сумнівом, забезпечила збереження

життя та боєздатності тисяч поранених. Згодом виходить друком ще одна праця К.М. Сапежко на військову тему: «Об улучшении санитарного состояния раненых на поле битвы». Діагностиці і лікуванню поранень великих судин та утриманню ран у чистоті присвятив професор Сапежко і свої виступи на XIV з'їзді російських хірургів (16-19 грудня 1916 р.). На основному фронті, Південно-Західному, професора у якості консультанта Червоного Хреста можна було побачити у військовому шпиталі, земствах прифронтових міст, а інколи його помічали навіть у передових перев'язочних загонах, де санітари відразу після бою просто неба надавали невідкладну медичну допомогу пораненим.

Пересідаючи з інтендантського потяга на автомобіль, Кирило Михайлович постійно перебував у русі. Водночас не залишалися поза увагою і власна клініка, лекції, екзамени та прискорені випуски студентів і курсисток. Протягом п'яти років (1913-1918) К.М. Сапежко очолював кафедру факультетської хірургії на Одеських вищих жіночих медичних курсах. Влада належно оцінила заслуги лікаря-патріота, нагородивши його орденом Св. Володимира.

Еміграція

Невеселим для професора К.М. Сапежко став прихід влади Рад до м. Одеси. З невідомих причин 23 квітня 1919 р. його було позбавлено роботи в університеті. Можливо, мотивом стало принципове неприйняття нової влади. Підстави стверджувати це дає подальший переїзд родини Сапежків до Криму перед еміграцією. Спочатку професор з п'ятьма дітьми та дружиною Ганною Василівною Немченко опинився в м. Белграді, а з часом родина поселилася в м. Кишиневі, що перебував тоді у складі Румунського королівства. На жаль, докладних відомостей про останні роки життя Кирила Михайловича немає.

Лікар-патріот професор К.М. Сапежко покоїться на Олександрівському цвинтарі м. Кишинева.

Підготував Лук'ян Маринжа